

TYB AKADEMİ

Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi

Türk - Rus İlişkileri

D. Mehmet DOĞAN

Sunuş: Tekerrürün tekrarı: Türkiye ve Rusya
Presentation: Again repeat itself: Turkey and Russia

Salih Yılmaz - Abdullah Yakşı

Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri
Turkish-Russian Relations from the Ottoman period to the present

Elnur Ağayev

Sovyetler Birliği Türkiye Büyükelçisi A. A. Rodionov'un Türkiye Anıları
The Memory of A. A. Rodionov who is the Ambassador of the Soviet Union in the Turkish Republic

Galina Aleksandrovna Kleynman

XVIII. Yüzyıl Sonu-XIX. Yüzyıl Başları Osmanlı-Rus İlişkileri Araştırmalarında Bir Kaynak Olarak Rus Arşiv Materyalleri
Russian Archive Materials as a Source for the Studies about Ottoman-Russian Relations in the late 18th century and the early 19th century

Onur Güneş Ayas

Türkiye ve Rusya'nın Batı Sorununa İki Farklı Yaklaşım: Kemal Tahir ve Dostoyevski'nin Görüşleri Arasında Bir Karşılaştırma
A Comparison between Kemal Tahir and Dostoyevsky with Special Reference to the Western Question in Turkey and Russia

Emin Şihaliyev - Beşir Mustafayev

Türkiye-Rusya İlişkilerinde Dağlık Karabağ Sorunu: Çözüm Yolunda Engeller ve Öngörüler
Nagorno-Karabakh Conflict in Turkey-Russia Relations: Obstacles to Resolution, Analysis Of Use Of Force, Forward-Looking Predictions

Yıldız Deveci Bozkus

Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Dağlık Karabağ Sorunu
Nagorno-Karabakh Problem In The Light of Global and Regional Developments

Özgür Tüfekçi

Bölgesel İşbirliklerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkisi: TRACECA ve Avrasya Ekonomik Birliği Örnekleri
The Impact of Regional Cooperations: TRACECA and Eurasian Economic Union Cases

Ali Asker

Rusya'da Yabancılar ve Yabancılaşan Vatandaşlar Zenofobi Kısacasında
Foreigners in Russia and Xenophobia among alienated Citizens

Elnur İsmayıl - Bayram Aliyev

Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerjinin Rolü
The Role of Energy in Turkey-Russia Relations

17

Yıl 6 Sayı 17
Mayıs 2016

Rusya'da Yabancılar ve Yabancılaşan Vatandaşlar Zenofobi Kıskaçında

Foreigners in Russia and Xenophobia among alienated Citizens

Ali ASKER*

Öz

Sovyetler Birliğinin dağılma sürecine girmesiyle milliyetçilik ve ayrımcılık eğilimleri gittikçe yoğun hale gelirken birçok coğrafyalarda kanlı çatışmaları da beraberinde getirmişti. İlginç olan husus; bu süreçte sadece Rus olmayan etnik ve milli toplulukların değil, aynı zamanda egemen güç olan Rusların da milliyetçilik duygularının yükselmesi, dışlama, ötekileştirme, hatta yabancı düşmanlığı gibi negatif olguların artmış olmasıdır. Oysa birçok sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmış ve çok katmanlı federal yapıya sahip Rusya'da bir arada yaşamaya ve ortak değerlere vurgu yapan siyasi söylem ve eylemlerin geliştirilmesi gerekiyordu. Son çeyrek yüzyılda zamanla yükseliş ve düşüşler yaşayan aşırı sağ milliyetçi grupların, yeni Nazi ve Faşist örgütlenmelerin Rus toplumunda faaliyet alanı bulmasının çok değişik, aynı zamanda siyasi nitelikli nedenleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, milliyetçilik, dazlaklar, yabancı düşmanlığı, ötekileştirme

Abstract

As the Soviet Union entered the process of deformation, nationalism and discrimination intensified; bloody struggles took place in many regions. Not only non-Russian ethnic and national groups, but also the Russians who constitute the dominant layer of society, have come face to face with such negative feelings as nationalism, discrimination, othering, and even enmity towards foreigners. It is interesting to notice increase in these feelings. However, in Russia, where people have experienced various social and economic problems and where there is many layered federal structure, the political discourse and the activities should

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: aliasker2068@gmail.com

stress multi-national life and common values. There are various political reasons behind the fact that extreme nationalist groups, which experienced falls and rises in the last twenty five years, and new Nazi and Fascist organisations have found an appropriate ground for their activities among the Russian society.

Keywords: *Russia, nationalism, skinheads, xenophobia, othering*

Giriş

Rusya çok milletli ve çok dinli bir devlet olarak kurulmuştur.

Bizim dinimiz Ortodoks Hıristiyanlıktır.

V. Putin

Sovyetler Birliğinin dağılması sırasında ortaya çıkan siyasi ve sosyal akımların arasında milliyetçilik, güçlü bir şekilde öne çıkmıştır. Milliyetçilik; bir taraftan eski birlik cumhuriyetlerinin milletleri, diğer taraftan ülkelerin bünyesinde yer alan etnik (veya ulusal) azınlıklar tarafından körüklenen bir ateş haline gelmiştir. Bu gelişmeler toplumsal kargaşalara ve derin ayrışmalara yol açarken, yeni bağımsız cumhuriyetlerin ülke birliklerinin korunmasını zorlaştırmıştır. Bunun neticesinde bazı cumhuriyetlerde (Gürcistan, Moldova, Azerbaycan ve daha geç tarihlerde Ukrayna) kalıcı münakaşa ocaklarının meydana gelmesine neden olmuştur. Eski Sovyetler Birliğinin kurucusu ve çekirdeğini oluşturan Rusya, bu birliğin dağılmasından sonra daha önceden var olan çok katmanlı ve sıra dışı federal yapısını koruyup devam ettirmiştir. Rusya bir taraftan Tataristan gibi sivil yolla daha çok serbestlik elde etmek isteyen cumhuriyetlerin politikalarından rahatsız olurken, diğer taraftan Kuzey Kafkasya'da gelişen ayrılıkçı hareketlerle, ilerleyen tarihlerde ise küresel cihat örgütleriyle baş etmekte zorlanmıştır. Rusya'nın federal yapı içinde birlik ve bütünlüğünün korunması süreci bir dizi paradoksal hususu bünyesinde barındırmaktadır. "Büyük ve bölünmez Rusya Devleti" düşüncesinin Rus milliyetçiliği üzerinden geliştirilen politikalarla gerçekleştirilmeye çalışılması federal bir yapıya sahip devletin varoluş felsefesine aykırı bir durumdur. Bu husus dikkate alındığında, Rus milliyetçiliğinin zaman zaman yükseliş ve düşüşler yaşaması siyasi manipülasyon belirtisi olarak değerlendirilebilir. Milliyetçilik ekseninde geliştirilen eylem ve söylemlerin yanı sıra aşırı sağ milletçi örgütlerin boy göstermesi de ilginç bir durumdur. Sadece Rusya'da değil, Avrupa'da da aşırı sağ, Neo-Nazi örgütlerinin toplumsal barışı tehdit etmesi ve gittikçe artması gözlemlenmektedir. Fakat bu, Rusya açısından garip bir durum olarak değerlendirilebilir. Zira İkinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'nın

milyonlarca yurttaşı Faşizm mağduru olmuşlar. Savaşın yol açtığı derin toplumsal yaralar günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Bu yüzden aşırı sağ örgütlerin toplum içinde sosyal destek bulmaları ve serbest şekilde faaliyet göstermelerinin nedenleri çok boyutludur. Sosyoekonomik sorunlar, siyasi kültür düzeyinin düşüklüğü gibi nedenlerin yanı sıra, ırkçılık bugün siyasi manipülasyon aracı olarak kullanılmaktadır.

Başka bir paradoksal husus ise Rusya'nın karşı karşıya kaldığı demografik felaket durumunda gittikçe artan yabancı düşmanlığıdır. Bugün Rusya'da yaşayan milyonlarca göçmenin yanı sıra, Rusya'nın Rus olmayan vatandaşları, özellikle Müslümanlar bu düşmanlığın hedefindedir. Sivil toplumun yeteri kadar etkin olmadığı Rusya'da aşırı sağların saldırıları karşısında insanların can güvenliğini etkin bir şekilde koruyabilecek devlet gücünün yokluğu da ciddi endişe doğurmaktadır. Son birkaç yıl içinde aşırı sağ örgütlerin saldırıları sonucunda hayatını kaybetmiş kişilerin sayısında bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu düşüşün gerçek bir iyileşme olduğu yönündeki tespitlerin kuşkulu olduğunu söylemek gerekir. Nitekim Ukrayna sorunundan dolayı ortaya çıkan uluslararası yaptırımlar karşısında Rus milliyetçiliği içten ve yakın çevreden çıkararak Batı emperyalizmine karşı odaklanmıştır. Orta Doğu'da yaşanan çatışmalar, özellikle de Suriye konusundaki görüş ayrılıkları nedeniyle Türkiye'ye karşı geliştirilen söylemler Kasım 2015'de Rus uçağının düşürülmesinden sonra düşman ülke seviyesine getirilmeye çalışılmaktadır.

Çok Boyutlu Yabancı Düşmanlığı

Sovyetler Birliğinin dağılma sürecinin başlangıç noktası, 1985 yılında M.S. Gorboçov'un başlattığı "yenileşme hareketi" oldu. Önceleri bir ekonomik değişim siyasetini ifade eden "yeniden yapılanma" (*perestroyka*) ve "hızlandırma" (*uskoreniye*) kavramları, ciddi şekilde aksayan Sovyet ekonomisinin onarılması, modernleştirilmesi ve daha etkin bir hale getirilmesi amacını simgeliyordu.¹ Daha sonradan bu kavramlara siyasal reform ihtiyacını da çağrıştıran "açıklık" (*glasnost*) kavramı eklendi. Yeniden yapılanma ve açıklık ilkeleri, çok partili sisteme geçiş, basın özgürlüğü ve özel mülkiyetin tanınması konularını da kapsıyordu. Bu değişim hareketi Sovyet rejiminin temelini oluşturan ilkelerle açıkça çelişmekteydi.² Gorboçov iktidara geldiği zaman Batıda hiç kimse bu olayın Sovyetler Birliği tarihinin bir dönüm noktası olacağını ve Sovyetler Birliğinin dağılıp gideceğini aklına bile getirmiyordu. Aynı dönemde ABD'deki bir takım araştırma merkezlerinde Sovyetler Birliğini Orta Asya'dan ve İslam faktörü ile yıkmaya hesap ve tartışmaları yapılmaktaydı. Oysa Sovyetler Birliği Doğu'dan değil,

1 Leslie Holmes, *Post-Komünizm* (Çeviren: Yavuz Alogan), Mavi Ada yay., İstanbul, 2000, s. 206-207.

2 Sovyetler Birliğinin dağılma süreci ile ilgili bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 1994.

Batı'dan, Orta Asya'dan değil, Doğu Avrupa'dan yıkıldı.³ Çarlık Rusya'nın böl ve yönet politikasını imparatorluk tefekkürüyle birlikte devralmış Sovyet Rusya (SSCB), etnik ve milli sorunları çözmemişse de bastırmayı ve hatta bir şekilde unutturmayı başarmıştır. Fakat perestroyka dönemiyle birlikte bu çatışmalar yeniden gün ışığına çıkmış, etnik ve ülkeler arası savaşların (Azerbaycan-Ermenistan) patlak vermesiyle sonuçlanmıştır. Benzeri sorunlar Rusya içinde de meydana gelmiş, Sovyetlerin dağılmasının ardından iki kanlı Çeçen savaşının yaşanmasına neden olmuştur.⁴

Rusya'nın bir arada tutulması için ortak vatan kavramına vurgu yapılarak "Rusya Halkı" (veya Rusyalı-Rossiyani) kavramı ağırlıklı olarak kullanılıyordu. Sovyetler Birliğinin dağılmasının arifesinde, RSFSC Yüksek Sovyeti Başkanı görevindeyken B. Yeltsin, 6 Ağustos 1990 tarihinde Kazan'da, daha sonra da Ufa'da her kesin ihtiyacı olduğu kadar egemenlik alabileceğini söylemiştir. O, yeni federal yapının federe birimlere geniş egemenlik yetkileri verilmekle daha sağlam bir yapı oluşturmanın mümkün olacağını söylüyordu. Fakat bu söylem, Moskova'nın fobileri nedeniyle slogandan öteye geçemedi. Putin'in 1999'da Devlet Başkanı koltuğuna oturmasından sonra merkezi iktidarın güçlendirilmesi için birçok önlem alınırken bir taraftan da Rusya'yı eski ihtişamına kavuşturma çabası içine girmiştir. Bununla birlikte Rus etnik kimliği ekseninde gelişen milliyetçilik akımlarının güçlendiği gözlemlenmiştir. Her ne kadar Anayasa'da eşitlik ilkesi çerçevesinde devlet herkesin hak ve özgürlüklerini güvence altına alsada 1990'ların sonundan itibaren ülkede aşırı sağ milliyetçiliğin doğurduğu fesatlar söz konusu anayasal hükmün ciddi şekilde ihlal edildiğini göstermektedir.⁵

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Rusya'da milliyetçilik tartışmaları Pan-Slavist, etnik Rus milliyetçiliği, ırkçılık ekseninde gelişen tartışmalar birçok örgütlerin oluşumunda etkili olmuştur.⁶ 1999 sonlarında Kosova krizi sırasında beliren Amerikan karşıtlığı, II. Çeçen Savaşı, terör eylemleri, Amerika'da yaşanan 11 Eylül 2001 saldırısı ile birlikte Kuzey Kafkasya'ya olan bakış açısının değişmesi⁷, ayrıca milliyetçi söylemlerin

3 Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 911

4 Birinci savaş Aralık 1994'ten Ağustos 1996'ya kadar süren savaştır. İkinci Çeçen-Rus Savaşı Şamil Basayev'e bağlı güçlerin 8 Ağustos 1999'da Dağıstan'a sızarak isyan çıkarması başlatılmıştır.

5 Anayasanın İkinci Bölüm 19. madde 2. Bendine göre devlet; vatandaşların cinsiyet, ırk, milliyet, dil, köken, malvarlığı ve makam, ikamet yeri, dini tutum, görüş, toplumsal birliklere mensubiyet, ayrıca diğer durumlarına bakmaksızın insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin eşitliğini güvence altına alırken, sosyal, ırki, milli, dil veya dini mensubiyet niteliğine göre, vatandaşların haklarının her hangi bir şekilde sınırlandırılması yasaklamaktadır.

6 Bkz: Merve Suna Özel, "Rusya Federasyonu'nda Irkçı Tutumlar ve Irkçılık", *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2015, Sayı 46 (ss. 49-60), s. 52-55.

7 Kuzey Kafkasya'da değişim ve sonuçlarına dair bakınız: Salih Yılmaz, "Rusya'nın Suriye Müdahalesinin Gerekçesi: Kuzey Kafkasya'da Irak Şam İslâm Devleti (İŞİD-DAEŞ) ve Kafkasya Emirliği Tehdidi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt:1, sayı:71, Ankara, 2015, s. 668-686.

ve yabancı düşmanlığının da medya tarafından desteklenmesi dazlakların (“skinhead”) ön plana çıkmasına neden olmuştur.⁸ 1991-1994 arası dönemde “*Rusya Ruslarıdır*” sloganı ile hareket eden ve sayıları 10 ila 20 kişiden oluşan ufak gruplar halinde gezen bu gençler daha çok provakatif eylemlerde yer alırken şiddet eylemlerine bulamamışlardır. Fakat yıllar içerisinde artan üye sayısı ile grup sadece suç eylemlerine katılmakla kalmamış yakın zamanda siyasi olarak da kendini göstermeye başlamıştır. 1990’larda dazlak örgütlerinin yaş sınırı 12-14 arası değişirken 2000’li yıllarda bu yaş sınırı 15-20’ye dek yükselmiştir.⁹ 1990’larda meydana gelen saldırı ve cinayetler eşliğinde yükselen yabancı düşmanlığı bir tehdit olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Saldırıları, Kafkas ve Orta Asya kökenli kişilere yönelikti. 30 Mayıs 1997 senesi dazlaklar Moskova civarında Özbek mültecilerin yaşadıkları kampa saldırarak beş kişiyi yaralamış ve bir yaşındaki çocuğu öldürmüşlerdi. Antropolojik özellikler veya giyim kuşamdaki farklılık dazlakların saldırması için yeterlidir. Bu yüzden Kafkasya ve Orta Asyalı Rusya vatandaşları da her an bu saldırıların hedefi haline gelebiliyorlardı. Afrikalı ve Asyalılar da dazlakların hedef kitlesi kapsamındadırlar.¹⁰ Dazlakların 2004 yılında Petersburg’da işledikleri tüyler ürpertici bir cinayet büyük yankı uyandırmıştı. 9 Şubat 2004 tarihinde dokuz yaşındaki Tacik kız Hurşed Sultonova babası (35 yaş) ve kuzeni (11 yaş) ile birlikte akşam evine dönerken bir grup dazlağın saldırısına uğramıştır. Saldırı sonucunda babası vahşice dövülmüş, kuzeni mucize eseri yaralı olarak kurtulmuştu. Hurşeda ise delici ve kesici aletlerle 11 darbe aldıktan sonra olay yerinde hayatını kaybetmiştir.¹¹

Gittikçe güçlenen bu kesimin eylemlerine siyasi çevrelerce yol açıldığı düşünülebilmektedir. Rus gençlerinin belli bir kesimi yaş, psikoloji, sosyal, ekonomik nedenlerle aşırı sağ propagandanın etkisi altındadır. Dazlakları diğer topluluklardan ayıran özellik güçlü bir şekilde siyasileşmiş olmalarıdır. Bugün onlar bir topluluk olmaktan ziyade zenofobi, ırkçı milliyetçilik, Kafkas karşıtı, Yahudi düşmanlığı, Slav olmayan göçmenlere karşı nefret besleyen organize edilmiş bir siyasi gençlik akımıdır.¹² SOVA’nın¹³ yaptığı

8 Merve Suna Özel, a.g.m., s. 55.

9 Merve Suna Özel, a.g.m., s. 56.

10 Bkz: Виктор Шнирельман, “‘Расовая война’ на городских улицах”, http://scepsis.net/library/id_2732.html

11 Виктор Шнирельман, a.g.m., http://scepsis.net/library/id_2732.html

12 А. Г. Кузьмин, “Ультраправые скинхеды в современной России: эволюция политической идеологии и практики”, *Политэкс*, 2010, № 1, (с. 143-158). Elektronik metin: <http://politobzor.net/show-816-ultrapravye-skinhedy-v-sovremennoy-rossii-evolyuciya-politicheskoy-ideologii-i-praktiki.html>

13 “SOVA” Rusya’da zenofobi ve milliyetçilik zemininde işlenmiş suçları analiz eden ve gözlemleyen bilgi analiz merkezidir. Kurum Rusya Devlet Başkanı kararnamesine uygun olarak bütçeden ayırdığı proje desteği, ayrıca Uluslararası İnsan hakları Uluslararası İnsan Hakları Ortaklığı (IPHR), Rusya Yahudi Kongresi, Norveç Helsinki Komitesi ve AB desteği ile faaliyet gösteriyor.

araştırmalara göre ırkçı ve yabancı düşmanlığı saldırıları yüzünden 2004 yılında 49 kişi öldürülmüş, 200'den fazla kişi yaralanmıştır. 2005 yılında 47 kişi öldürülmüş, 400'den fazla kişi yaralanmıştır. 2006 yılında ise 55 kişi öldürülmüş 500'ün üzerinde kişi ise yaralanmıştır. 2010 yılında 38 kişi öldürülmüş, 377 kişi yaralanmıştır. 2011 yılı içerisinde 23 kişi öldürülmüş, 154 kişi yaralanmıştır. 2005 yılından itibaren Rus milliyetçilerinin düzenledikleri “*Rus Marşı*” gösterileri sırasında güvenlik güçleri ve organizatörler arasında pazarlık yapılarak gösterinin olaysız atlatılmasına çalışılmaktadır. “*Slav İttifakı*” adlı Neo-Nazi örgütünün faaliyetinin yasaklanmasına rağmen bu örgüt açık şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu örgüt tarafından binlerle genç spor salonlarında eğitilmektedir. “*Yasa Dışı Göç Aleyhinde Hareket*”, “*Vatan Rus Cemaatleri Kongresi*” gibi örgütler etnik ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı propagandası yapmaktadırlar.¹⁴

Yabancı düşmanlığı konusunda ciddi ses getiren olaylar arasında 11 Aralık 2010'da Moskova'da yaşanmış olayları özellikle vurgulayabiliriz.¹⁵ 6 Aralık 2010'da Moskova'nın kuzeyinde bir grup Moskovalı ve Kuzey Kafkasya kökenliler arasında kavga çıkmış, Kabartay-Balkar doğumlu Aslan Çerkesov kavga sırasında tabancayla ateş açarak Yegor Sviridov adlı bir Moskovalıyı öldürmüştü. Sviridov Moskova'nın “*Spartak*” futbol kulübünün taraftarlarından biriydi. Gözaltına alınan Çerkesov olayın meşru müdafaa zemininde gerçekleştiğini söyleyerek kendini savunmuştu. Spartak kulübünün taraftarları buna itiraz ederek 7 Aralık 2010 tarihinde bir gösteri yaparak Leningrad caddesini ulaşılma kapatmış, 11 Aralıkta ise Moskova'nın ünlü Manej Meydanı'nda geniş çaplı bir gösteri düzenlemişlerdi. Yaklaşık beş bin kişinin katıldığı gösteride “*Rusya Ruslar için*” sloganları ve Kafkasyalılara yönelik küfürlerle başlamıştı. İzinsiz gösteriyi dağıtmak isteyen OMON (özel polis timi) birlikleri ile göstericiler arasında çıkan kavgada göstericiler, buz ve demir parçalarını, cam ve diğer eşyaları polislere fırlatmış, meydana ve çevrede bulunan Kuzey Kafkasyalı ve Asyalılara linç girişiminde bulunmuşlardı. Yaklaşık 3 saat süren kavgada 30 kişi yaralanırken göstericiler dağılarak metroya inmiş ve tekrar karşılına çıkan Kafkasyalı ve Orta Asyalıları dövmeye başlamışlardı. Bundan önceki dönemlerde de bazı orta ve küçük çaplı kavgalar yaşansa da bu olayla ilgili doğrudan devlet başkanının açıklama yapması dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Polisin olaylara müdahalede güç kullanmasını doğru bulduğunu ifade eden Rusya Devlet Başkanı D. Medvedev, ülkede düzen ve istikrarın sağlanması için gerekli tüm önlemlerin alınmasını istemişti. Medvedev

14 Ali Asker, “Rusya'nın ‘Gordion Düğümü’: Çok Boyutlu Etnik Çatışma”, http://www.21yyte.org/tr/yazi6020-Rusyanin_Gordion_Dugumu_Cok_Boyutlu_Etnik_Catisma.html, 14.12.2010, Erişim Tarihi: 26.12.2010.

15 Olaylarla ilgili bkz: Ali Asker, “Rus Toplumunun Unutkanlığı: Faşizm Tehdit Ediyor”, <http://www.21yyte.org/tr/araştırma/rusya/2010/12/27/6039/rus-toplumunun-unutkanligi-fasizm-tehdit-ediyor>. (27.12.2010.)

Twitter mikro bloğundan yaptığı duyuruda “*Moskova’da ve tüm ülkede her şey kontrol altında. Tüm baş belalarının cezalandırılacağından kim-senin şüphesi olmasın*” tehdidinde bulunmuştu. Fakat 12 Aralıkta onlarca saldırgan Moskovalı tekrar caddelere çıkıp Doğulu olduklarından şüphe ettikleri insanlara saldırmış, saldırılar sırasında Kırgız uyruklu bir kişi bıçaklanarak öldürülmüştü. Olaylar sırasında gözaltına alınan 65 “gösterici” ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakılmıştı bırakıldı. Polis, olayları çikarınlarla ilgili ellerinde kesin bir delilin olmadığını, daha sonradan video kayıtların yardımıyla bu kişileri tespit edeceklerini açıklamıştır. Oysa Manej Meydanı’nda Rus ırkçılarının önde gelenlerinden Dmitri Demuşkin ve Vladimir Tor da yer almışlardı. Bazılarına göre bu olayların tırmanmasından Rus hükümeti, daha doğrusu polis teşkilatı sorumludur. Nitekim polisler Kuzey Kafkasya kökenlilerden rüşvet alarak, işledikleri suçları örtbas etmektedirler. Buna karşılık, birçok insan hakları örgütü ve Kafkasya ve Orta Asya kökenlilerin sivil toplum örgütlerine göre polis teşkilatı etnik azınlıklar ve yabancılar karşı açık şekilde düzenlenen saldırılara seyirci kalırken, çoğu zaman hiçbir neden olmadan gözaltına almakta, baskı ve şiddet uygulamaktadırlar. Oysa durum sadece polis teşkilatının görevini suiistimal etmesi veya kişiler arasında meydana gelen kavga şeklinde değerlendirilebilecek kadar basit değildir. Bugün Rusya’da aşırı sağ milliyetçilerin yabancı kavramı sadece Rusya vatandaşı olmayan veya Rusya’ya gelen göçmen ve mültecileri değil, aynı zamanda Kafkasyalı ve Orta Asyalı kökenli Rusya vatandaşlarını da kapsar. 1990’ların başından itibaren manipüle edilen Rus milliyetçiliği, birtakım siyasi güçler ve çıkar grupları tarafından desteklenmektedir. On binlerce genci örgütlemiş Neo-Nazi teşkilatlar Rusya’nın dört bir tarafına yayılmış durumdadırlar.

Dönemin Devlet Başkanı D.Medvedev Manej meydanındaki olaylarda eli olan herkesin cezalandırılacağını sert bir dille ifade ederken Rusya Başbakanı V.Putin uzun süre suskun kalmış, sadece 16 Aralıkta televizyonda geleneksel soru-cevap programında sessizliğini bozarak Moskova’ya göçü sınırlayacak önlemlerin alınacağını söylemişti. Ayrıca, V.Putin’in, Yegor Sviridov’un mezarını ziyaret ederek çiçek bırakması, saygı duruşunda durması, ırkçılar tarafından rastgele öldürülen mağdurlarla ilgili hiçbir şey söylememesi ırkçıların Kremlin tarafından himaye edildiğine dair yorumları daha beraberinde getirmişti. İktidar yanlısı gençlik örgütü “*Naş*” (Bizimkiler) 2000-2008 yıllarında V.Putin’in Devlet Başkanlığı döneminde örgütlendikleri, holigan futbol taraftarlarını kendi sıralarına çektikleri, siyasi çevrelerde “*ölçülü milletçilik*” olarak adlandırılan faaliyetlerle uğraştıkları bilinmektedir. 2004 yılında örgütlenmiş dazlak örgütü Russkiy Obraz’ın da büyük amaçlarla kurulduğu, başka bir ırkçı örgüt olan Slav Birliğinin Başkanı Dmitriy Demuşkin tarafından iddia edilmiştir.¹⁶ Milliyetçi-

16 Чарлз Клоувер, “Управляемый национализм’ обернулся для Путина неуправляемым” <http://inosmi.ru/politic/20101226/165209193.html>, Erişim Tarihi 26.02.2016.

liğin yükselişe geçtiği bir dönemde, bunu bir siyasi manipülasyon aracı olarak kullanılması kaçınılmazdır. Milliyetçilik söylemleri geliştirilirken ırkçı örgütler de kontrol altında tutularak himaye edilmektedir. Diğer taraftan bu gelişmelerin, o dönemde D.Medvedev'in modernizasyon politikasının “anlamsız olduğunu ortaya koymak” amacıyla manipüle edildiği de söylenebilir.

Manej Meydanındaki olaylar Rus kökenli ve diğerlerinin bireysel olarak, ölümlerle sonuçlanan kavgalarından dolayı toplumun verdiği tepkiler ve aşırı sağ milliyetçilerin hareket geçtikleri ilk ve son olay değildir. 10 Ekim 2013'de Moskova'nın güneyindeki Batı Biryulevo ilçesinde bir cinayete kurban giden 25 yaşındaki Rusya vatandaşı Yegor Şerbakov öldürülmesinden sonra benzer bir olay daha yaşanmıştı. Şerbakov'un yanında bulunan kız arkadaşı, katilin Kafkasya kökenli birisi olduğunu söylemişti. 12 Ekim'de Biryulevo'da emniyet binasının önünde katilin bulunması, göçmen yasalarının sertleştirilmesi, göçmenlerin çalıştığı sebze pazarının kapatılması talebiyle protesto gösterisi başlatılmıştı. Kısa bir süre sonra ise bu gösteriler yüzü kapalı, spor kıyafetli gençlerin göçmenlere yönelik saldırısına dönüşmüştü. Ardından, dazlaklar göçmenlerin çalıştığı sebze deposuna ve alış-veriş merkezine baskınlar düzenleyerek karşılımlarına çıkan Kafkasya kökenlilere saldırmış ve olaylara müdahale eden polisle çatışmıştı. Bölgedeki gerilim Moskova'da yüzlerle yasadışı göçmenin çalıştığı Pokrovka sebze pazarının kapatılmasıyla sonuçlanmıştı. Bu olayda suçlu olduğu iddia edilen Azerbaycan vatandaşı Orhan Zeynalov'un tutuklanmasının ardından özellikle Moskova, Sverdlovsk ve Petersburg'da ırkçı baskılar şiddetlenmiş, birçok Azerbaycan kökenli vatandaş saldırıya uğramış, yüzden fazla Azerbaycanlı sınır dışı edilmiştir.¹⁷

İrkçi milliyetçiliğin popülerleşmesinde kitle iletişim araçlarının da etkin olduğunu söylemek gerekir. Dazlak eylemlerinin halk tarafından normal karşılanması ve halkın bu eylemlere alıştırılmasında basının hizmetleri de az değildir. Mayıs 2006'da dönemin İçişleri Bakanı R. Nurgaliyev, gençlerin aşırıçılık faaliyetlerine çekilmesinde baskı ve video materyallerinin, ayrıca vatanseverlik eğitimi adı altında ırkçı düşünceleri yayan internet sitelerinin önemli rol oynadıklarını itiraf etmiştir.¹⁸ 2010 yılında Rusya'nın ileri karakolu sayılan, çok sayıda asker ve emekli asker ailelerinin yaşadığı Kaliningrad şehrinde bir grup öğrenci yakalanmıştır. Öğrenciler İkinci Dünya Savaşı'nda Kaliningrad muharebesinde hayatlarını kaybetmiş 1200 Rus askerinin hatıra anıtı üzerine gamalı haç çekmişler. Manej olayları-

17 K n l  amilkızı, “Rusya’da artan ırk lılığın arka planında ne var?” <http://www.trtturk.com/haber/rusyada-artan-irkciligin-arka-planinda-ne-var-51688.html>, 13.11.2013.

18 Ольга Редичкина, “Экстремизму учит Интернет”, Газета, 2-4 июня 2006. Наклен :Виктор Шнирельман, «Чистильщики московских улиц»: скинхеды, СМИ и общественное мнение, Второе издание, исправленное и дополненное, Институт этнологии и антропологии РАН, Московское бюро по правам человека, “Academia”, Москва 2007.

nın ardından Rusya'nın resmi devlet televizyonu Rossiya, Voronej kenti yakınlarında ormanda kurulan dazlak kampının görüntüleri yayınlanmıştır. Televizyon muhabiri kampa gözleri kapalı halde getirilmiş, dazlaklar nasıl düşmanlarını öldürdüğünü hiç endişe duymadan uygulamalı olarak göstermişlerdir.¹⁹ Manej olayları yeni örgütlenmelerin meydana gelmesine yol açmış, “11 Aralık Hareketi” adlı bir örgüt oluşturulmuştur. Örgütün Manifestosunda hareketin amacının “*Rus halkını Rus karşıtı yönetimin zulmünden kurtarmak*” olduğu belirtilmiştir. Başka bir amacının da Slav nüfusun çoğunlukta olduğu kentlerden Orta Asya ve Kafkasya kökenlilerin kovulmasıdır. Rusya'nın birçok kentinde milliyetçi kesimlerin “*Aralıkçaları*” destekleyen gösterileri yapılmıştır.²⁰

Nazi örgütleri arasında sadece yabancıları değil, aynı zamanda “*Rus ırkına ihanet edenleri cezalandırma*” vazifesini üstlenmiş örgütler de vardır. 2008-2010 yılları arasında “*Rus Milliyetçilerinin Savaş Örgütü*” 10 kişiyi katletmiştir. Öldürülenler arasında insan hakları savunucusu, gazeteci, üç Nazi karşıtı aktivist, ayrıca birkaç aşırı sağ milliyetçileri habis cezasıyla cezalandırmış federal yargıç da vardır. Bu örgüt aynı zamanda dünya boks şampiyonu Tacikistan vatandaşı bir kişiyi öldürdükten sonra kafasını kesecek bir kamu kurumuna bırakmışlardır.²¹ Temmuz 2015'de mahkemedeki duruşmasında örgütün lideri İlya Goryaçev “*Ben bugün Rusya'nın devlet televizyonunda konuşulmuş şeylerden bahsetmişim*” demiştir.²²

Özellikle büyük şehirlerde Kafkasya ve Orta Asya kökenlilerden yakınan kesimlerin sayısı daha da artmakta ve aşırı sağ milliyetçi örgütlerin dışına taşmaktadır. Burada dışlanan kesim mensuplarının Rusya vatandaşı olup olmaması dışlayanlar açısından hiçbir anlam taşımamaktadır. Bugün demografik felaketin eşiğinde bulunan Rusya'da²³ rasyonel bir göç politikasına ihtiyaç vardır. İstatistik verilere göre Rusya'nın bugünkü nüfus, Kırım dâhil 147 milyon civarındadır (146 519 759)²⁴ ve tahminlere göre bu sayı 2025'de 125 milyona, 21. yüzyılın ortalarında ise 100 milyona kadar

19 Fuad Seferov, Rus muhabir dazlak kampına girdi; kan donduran görüntüler devlet televizyonunda yayınlandı, <http://www.haberrus.com/yasam/4513-Rus-muhabir-dazlak-kampina-girdi-kan-donduran-goruntuler-devlet-televizyonunda-yayinlandi.html>, Erişim Tarihi 26.12.2010.

20 Алексей Пименов, “Неонацисты в центре Москвы: погром или репетиция путча?”, 23.12.2010, <http://inosmi.ru/social/20101223/165140861.html>, Erişim Tarihi 26.12.2015.

21 Örgütün birkaç üyesi daha sonradan yargılanarak uzun müddetli hapis cezasına ve müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır.

22 Mansur Mirovalev, “White supremacist gathering underscores Russia's nationalist trend”, <http://inosmi.ru/russia/20150824/229819156.html>, 24.08.2015.

23 Rusya ve eski Sovyetler Birliği ülkelerindeki demografik sorunlarla ilgili bkz: Штефан Зиверт и др., *Исчезающая мировая держава. Демографическое будущее России и других бывших союзных государств* (Перевод с немецкого языка Ю. Штраух). Берлин, Berlin Institute for Population and Development, 2011.

24 Население России: численность, динамика, статистика. <http://www.statdata.ru/russia>. 22.01.2016

düŖecektir. 2015 ve 2016 yılına ait demografik verilerdeki görece artım ise Kırım'ın ilhaki, Ukrayna'dan gelen mülteciler ve eski Sovyet cumhuriyetlerinden ekonomik sorunlar nedeniyle Rusya'ya gelen göçmenler sayesinde olmuştur. Bütün bunları dikkate aldığımızda Rusya'da aşırı sağ milliyetçiliğin doğurduğu sorunlar çok boyutlu olduğunu görmekteyiz. Bu durumu ortaya çıkaran nedenleri ise aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Etnik sorunlar, göç, demografi ve istihdam konusundaki sorunların çözümü için etkin bir hükümet politikasının olmaması,
- 2) Yasa dışı göçlerin önlenmemesi, "göçmen-yerli" dengesinin bozulması, adaptasyon sorunları,
- 3) Kolluk kuvvetlerinin yeterli önlemleri almaması, cezasızlık sendromunun gittikçe baskın olması,
- 4) Artan ırkçılık ortamında ceza hukuk normlarının etkin ve işlevsel olmaması,
- 5) Bazı siyasi çevrelerin ve çıkar gruplarının etnik çatışmaları manipüle etmesi,
- 6) Toplumdaki tolerans ve anlaşma kültürünün düşük düzeyde olması, suç nedenlerinin etnik zeminde olduğuna dair algı ve toplu cezalandırma güdüsüdür.

Yabancı Düşmanlığında Azalma mı Uyku Modu mu?

Rusya'da yabancı düşmanlığı ve ırkçılık trendlerini izleyen kuruluşların raporlarına göre bu olgunun dönemsel olarak farklılık arz ettikleri söylenebilir. Bu yüzden söz konusu alandaki yıl bazındaki istatistik sonuçlar değişiktir. "*Levada-Tsentr*" analitik araştırmalar merkezinin yaptığı bir kamuoyu yoklamasına göre 2010'da yabancı düşmanlığından yana olanların %11'den %19'a yükselmiş, bu duyguyu daha az hissedenlerin oranı ise %86'dan %77'e dek azalmıştır. Bu kamuoyu yoklaması Manej Meydanı olaylarından üç ay önce yapılmıştır.²⁵ Yine 2010 yılına ait kamuoyu yoklamalarının birinde ankete katılan Rusların %55'i "*Rusya Ruslarıdır*" sloganını desteklediklerini ifade etmişler. Manej Meydanı'ndaki olaylarla ilgili "*Vesti-24*" devlet radyosundaki programa katılan dinleyicilerin neredeyse tümü ırkçı örgütlerin girişimini desteklediklerini ifade etmişlerdir.²⁶ Olayların yoğunluğuna göre bölgeler arasında her zaman olduğu gibi bugün de Mos-

25 Александра Самарина, Александр Рябушев. "Обыкновенный фашизм, Власти вынуждены создавать спецподразделения по борьбе с этнической преступностью", http://www.ng.ru/politics/2010-12-23/1_fashism.html, 2010-12-23. (Erişim Tarihi 26.12.2015.).

26 Мириам Элдер, "Путин стимулирует национализм в России". "Global Post", (USA), <http://www.inosmi.ru/politic/20101224/165156441.html>, (Erişim Tarihi 26.12.2015.).

kova ve Petersburg öncül konumdadırlar.²⁷ 2015 verilerine baktığımızda şiddet ve Vandalizm olaylarında 2014 sonuçlarına nazaran görece azalma gözlemlenmektedir. Şöyle ki şiddet olayları 168'den 57'ye, Vandalizm olayları 52'den 29'a gerilemiştir. 2015 yılında aşırıçılık yapan örgütlerin federal düzeydeki listesine 11 örgüt eklenerek bu sayı 47'ye yükselmiştir.²⁸ Birçok uzmana göre bu görece iyileşmenin altında yatan nedenler suç oranının düşmesinden kaynaklanmıyor. Mart 2014'de Ukrayna-Rusya krizinin²⁹ derinleşmesi, Kırım sorununun ortaya çıkışı Rus milliyetçiliğinin yeni bir hedefinin belirmesine neden olmuştur. Ukrayna içindeki istikrarsızlığı ve Kırım sorununu uzun vadeye yaymak, olayı kronikleştirerek çözüm anahtarını elinde bulundurmak isteyen³⁰ Rusya, Ukrayna'ya karşı topyekûn bir mücadeleye uyandırabilmiştir. Bu olaylar sadece aşırı sağ milliyetçilerin eylem ve söylemleri ile sınırlı kalmamış, çok küçük liberal kesim dışında Rus toplumunun tüm katmanlarını vatanseverlik çemberine alabilmiştir. İkinci en büyük "küresel emperyalizm karşıtı milliyetçilik dalgası Rusya'nın Suriye krizine müdahalesinden sonra boy göstermiştir.³¹ Daha önceleri Rus uçakları defalarca Türkiye sınırını ihlal etmiş ve diplomatik çabalar sonucunda kriz çıkması önlenmiştir. 24 Kasım 2015 tarihinde Rusya Federasyonu Hava Kuvvetlerine ait Su-24 uçağının Türk ordusu tarafından vurularak düşürülmesinden sonra Rusya'da en üst düzeyde Türkiye karşı propaganda start verilmiştir. Olay propaganda ile sınırlı kalmamış, milliyetçi örgütler değişik şehirlerde Türk vatandaşlarına saldırmış, Türk işadamlarına ait işletmeleri basmış, Rus polisi Türk öğrencilerin kaldığı yurtları terör şüphesiyle köpeklerle basarak bazı öğrencileri gözaltına almış, hatta birçok siyasiler ve milletvekilleri tarafından Türkiye'ye karşı akıl almaz iddialarda ve isteklerde bulunmuşlardır.

Sonuç

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından yükselen milletçilik dalgası federatif bir yapıya sahip olan Rusya açısından paradoksal bir durum arz etmektedir. Zira bünyesinde 21 (Kırım'ın ilhakından sonra 22) cumhuriyet

27 COBA: по уровню насилия в России лидируют Москва и Санкт-Петербург, <http://www.golos-ameriki.ru/content/ron-sova-statement-2015/3124689.html>, (Erişim Tarihi 16.03.2016).

28 COBA: по уровню насилия...

29 Ali Asker, "Tamamlanmamış Devrim: Doğu-Batı Ekseninde Ukrayna Krizi", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2014/02/22/7448/tamamlanmamis-devrim-dogu-bati-eksinde-ukrayna-krizi>, 22.02.2014, (Erişim Tarihi 26.12.2015).

30 Ali Asker, "1 Mart 2014: Ukrayna'nın En Yoğun Günü", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2014/03/02/7465/1-mart-2014-ukraynanin-en-yogun-gunu>, 02.03. 2014, (Erişim Tarihi 26.12.2015).

31 Salih Yılmaz, *Rusya Neden Suriye'de?*, Yazar yayınları, Ankara, 2016, 352 s.

ve çok sayıda değişik federe birimler barındıran Rusya'nın Rus kimliği üzerinden geliştirilen bir milliyetçilik olgusu bir ölçüde Neo-Nazi düşüncesini de içermektedir. Bu doğrultuda gelişen yabancı düşmanlığı yabancıların yanı sıra, Rusya'da yaşayan ve Rus olmayan kimlikleri, özellikle de Kafkasya kökenlileri hedef almış bulunmaktadır. Sivil toplumun zayıf olduğu Rusya'da Neo-Nazi karşıtı olanlar da tehdit altında bulunuyorlar. Rus milliyetçiliği hem içeride Rus olmayanları, hem yakın çevre ülkelerinin vatandaşlarını hedef alırken Rusya karşıtı emperyalist güçleri de düşman olarak görmektedirler. Rus milliyetçiliğinin (aynı zamanda Neo-Nazilerin) söylemleri ülke içinde olduğu kadar dışındaki gelişmelere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Hâlihazırda, Ukrayna krizinin ardından yaşanan ambargolar nedeniyle Rus milliyetçiliğinin çabaları daha ziyade dışarıdaki "Rus düşmanlarına", emperyalist Batıya karşı yönelmiştir. 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye sınırını ihlal eden Rus uçağının düşürülmesinin ardından Türklere karşı yönelmiş yabancı düşmanlığı eylem ve söylemlerinde yoğun artış yaşanmıştır. Bu hususları dikkate aldığımızda Rusya'daki aşırı sağ milliyetçilikle ilgili aşağıdaki tespitlerde bulanabiliriz:

- 1) Rus aşırı sağ milliyetçiliği kapsam ve hedefleri itibarıyla çok boyutlu bir özellik arz etmektedir.
- 2) Siyasi yönetim açısından tehlikeli görünmesine rağmen etkin bir önlem alınmaması, bilakis zaman zaman himaye edilmesi aşırı sağ milliyetçiliğinin güdümlü bir hareket olması ihtimali büyüktür.
- 3) Aşırı sağ eylemlerin kimi zaman toplumsal destek görmesi yabancı düşmanlığı konusunda sistemli bir propaganda desteğinin olduğuna işaret etmektedir.
- 4) İstatistiksel olarak son iki yılda azaldığı izlenimini veren yabancı düşmanlığı ülke içinden ziyade dışına odaklanmış ve böylece, şartlar değişince yeniden uyanabilecek bir uyku moduna geçmiştir.

KAYNAKÇA

- ARMAOĞLU, Fahir, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara 1994.
- HOLMES, Leslie, *Post-Komünizm* (Çeviren: Yavuz Alogan), Mavi Ada yay., İstanbul, 2000, s. 206-207.
- ÖZEL, Merve Suna, "Rusya Federasyonu'nda Irkçı Tutumlar ve Irkçılık", *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2015, Sayı 46 (ss. 49-60).
- ЗИБЕРТ, Штефан и др., *Исчезающая мировая держава. Демографическое будущее России и других бывших союзных государств* (Перевод с немецкого языка Ю. Штраух). Берлин, Berlin Institute for Population and Development, 2011.
- КУЗЬМИН, А. Г., "Ультраправые скинхеды в современной России: эволюция политической идеологии и практики", *Политэкс*, 2010, № 1, (ss. 143-158).
- РЕДИЧКИНА, Ольга, "Экстремизму учит Интернет", *Газета*, 2-4 июня 2006.
- ШНИРЕЛЬМАН, Виктор , «*Чистильщики московских улиц*»: скинхеды, СМИ и общественное мнение, Второе издание, исправленное и дополненное, Институт этнологии и антропологии РАН, Московское бюро по правам человека, "Academia", Москва 2007.
- YILMAZ, Salih, "Rusya'nın Suriye Müdahalesinin Gerekçesi: Kuzey Kafkasya'da Irak Şam İslâm Devleti (İŞİD-DAES) ve Kafkasya Emirliği Tehdidi", *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt:1, sayı:71, Ankara, 2015, s. 668-686.
- YILMAZ, Salih, *Rusya Neden Suriye'de?*, Yazar Yayınları, Ankara, 2016, 352 s.

Web Kaynakçası

1. ASKER, Ali, "1 Mart 2014: Ukrayna'nın En Yoğun Günü", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2014/03/02/7465/1-mart-2014-ukraynanin-en-yogun-gunu> (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
2. ASKER, Ali, "Rus Toplumunun Unutkanlığı: Faşizm Tehdit Ediyor", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya/2010/12/27/6039/rus-toplumunun-unutkanligi-fasizm-tehdit-ediyor>. (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
3. ASKER, Ali, "Rusya'nın 'Gordion Düşümü': Çok Boyutlu Etnik Çatışma", http://www.21yyte.org/tr/yazi6020-Rusyanin_Gordion_Dugumu_Cok_Boyutlu_Etnik_Catisma.html (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
4. ASKER, Ali, "Tamamlanmamış Devrim: Doğu-Batı Ekseninde Ukrayna Krizi", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2014/02/22/7448/tamamlanmamis-devrim-dogu-bati-ekseninde-ukrayna-krizi> (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
5. MİROVALEV, Mansur, "White supremacist gathering underscores Russia's nationalist trend", <http://inosmi.ru/russia/20150824/229819156.html>, (Erişim Tarihi:24 Ağustos 2015).
6. SEFEROV, Fuad, "Rus muhabir dazlak kampına girdi; kan donduran görüntüler devlet televizyonunda yayınlandı", <http://www.haberrus.com/yasam/4513-Rus-muhabir-dazlak-kampina-girdi-kan-donduran-goruntuler-devlet-televizyonunda-yayinlandi.html> , (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
7. ŞAMİLKIZI, Könül, "Rusya'da artan ırkçılığın arka planında ne var?" <http://www.trtturk.com/haber/rusyada-artan-irkciligin-arka-planinda-ne-var-51688.html>, 13.11.2013, (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
8. КЛОУВЕР, Чарлз, "Управляемый национализм' обернулся для Путина неуправляемым", <http://inosmi.ru/politic/20101226/165209193.html>, (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2016).
9. Население России: численность, динамика, статистика. <http://www.statdata.ru/russia.22.01.2016> (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).

10. ПИМЕНОВ, Алексей, “Неонацисты в центре Москвы: погром или репетиция путча?”, <http://inosmi.ru/social/20101223/165140861.html> , 23.12.2010, (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
11. САМАРИНА, Александра, РЯБУШЕВ Александр . “Обыкновенный фашизм, Власти вынуждены создавать спецподразделения по борьбе с этнической преступностью”, http://www.ng.ru/politics/2010-12-23/1_fashism.html, 2010-12-23, (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
12. СОВА: по уровню насилия в России лидируют Москва и Санкт-Петербург, <http://www.golos-ameriki.ru/content/ron-sova-statement-2015/3124689.html> (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
13. ШНИРЕЛЬМАН, Виктор, “Расовая война’ на городских улицах”, http://scepsis.net/library/id_2732.html (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).
14. ЭЛДЕР, Мириам, “Путин стимулирует национализм в России”, <http://www.inosmi.ru/politic/20101224/165156441.html> (Erişim Tarihi:24 Şubat 2016).